

Оксана Демчук

викладач кафедри психології

Уманського державного педагогічного

університету імені Павла Тичини

МОДЕЛЬ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГА

Психолог – це не тільки професія, це особливий спосіб життя та мислення. Саме на психолога покладається виконання багатогранних завдань психологічної служби. Аналізуючи його діяльність, доцільно розглянути три основних компоненти, які визначають її ефективність – це діяльність, особистість та спілкування.

Професійно-компетентною можна вважати таку працю психолога, у якій на досить високому рівні здійснюється його практична психологічна діяльність, соціально-психологічна взаємодія, реалізується особистість психолога і в якій досягаються гарні результати.

Знання технологій роботи психолога є основою його професійної діяльності; клімат і атмосфера – міжособистісної взаємодії; ціннісні орієнтації, установки, індивідуальні особливості – особистості самого психолога.

Професійна діяльність практичного психолога має певні етапи, які утворюють її структуру. Виділяють три основних компоненти у структурі професійної діяльності:

- мотиваційно-орієнтована підструктура – орієнтація в ситуації, постановка цілей та завдань, виникнення мотивів;
- реалізуюча підструктура – виконання;
- контрольна-оціночна підструктура – результат [1].

На першому етапі психолог формулює психологічні цілі і завдання (у будь-якому виді діяльності), на другому – підбирає необхідні соціально-психологічні засоби для їх здійснення, на третьому – аналізує та оцінює власні дії.

Кожен етап професійної діяльності психолога характеризується певними функціями. Перший – діагностичною, плануючою, організаційною; другий – комунікативною, спонукальною, формуючою; третій – аналітичною, оціночною, корекційною.

Діяльність практичного психолога реалізується в основних видах його діяльності: психодіагностика, психопрофілактика, психокорекція, реабілітація, консультативно-методична допомога, прогностика, психологічна експертиза та просвіта. Завдання, що ставляться перед психологом у кожному з видів його діяльності, визначають систему знань та вмінь, що утворюють модель професійної діяльності практичного психолога.

Модель професійної діяльності практичного психолога – це комплекс взаємопов'язаних видів діяльності, спрямованих на різні об'єкти, для здійснення яких необхідні певні професійні знання, уміння і навички, а також професійно важливі якості.

Професійні знання психолога – це відомості із загальної, соціальної психології, психології особистості, психодіагностики, вікової, педагогічної та практичної психології, інших загально і спеціальних дисциплін, що складають суть професії.

Професійні вміння психолога – це його здатність застосовувати одержані професійні знання у своїй діяльності. Серед професійних вмінь виділяють: дослідницькі, комунікативні, проектувальні, конструктивні, організаторські, рефлексивні.

Професійно важливі якості – це емпатія, відкритість, доброзичливість, впевненість, інтуїція, емоційна стійкість, гуманістична спрямованість особистості практичного психолога[2].

Уміння, як і діяльність в цілому, також можуть бути розглянуті з якісної сторони: автоматизовані, репродуктивні, пошукові і творчі.

У відповідності з рівнем сформованості професійних умінь визначається рівень професійної діяльності. Так, Н. В. Кузьміна виділяє такі рівні діяльності:

1) *репродуктивний* – вміння повідомляти іншим знання, якими володієш сам (проте навіть найглибші знання не є ознакою професійної кваліфікації);

2) *адаптивний* – досягнення нового рівня знань і умінь, що включає в себе знання не тільки предмета діяльності, а й особливостей його сприйняття і розуміння;

3) *локально-моделюючий знання* – уміння не тільки передавати і транслювати знання стосовно конкретної аудиторії, а й конструювати їх;

4) *системно-моделюючий знання* – володіння стратегіями формування системи знань, умінь і навичок в цілому;

5) *системно моделюючий творчість* – володіння стратегією формування творчої особистості, що здатна до розвитку [3].

Можна виділити три рівні здійснення професійної діяльності психолога:

1. Копіювання чужих зразків.
2. Здійснення діяльності за власним поданням без урахування обставин.
3. Творче здійснення діяльності, виходячи з її системного розуміння.

Модель професійної діяльності практичного психолога не має усталеної форми та не може бути однаковою для всіх. У кожного спеціаліста може формуватися свій індивідуальний стиль діяльності на основі власних психологічних та індивідуально-типологічних особливостей особистості

Література

1. Овчарова Р.В. Практическая психология образования. – М.: «Академия», 2003.

2. Дуткевич Т.В. Савицька О.В. Практична психологія: Вступ у спеціальність. – К.: Центр учбової літератури, 2007.

3. Овчарова Р.В. Технологии практического психолога образования. – М., 2000.

4. Основи практичної психології / В.Панок, Т.Титаренко, Н.Чепелева та ін. – К.: Либідь, 2001.

Оксана Демчук
викладач кафедри психології
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини

РОЛЬ ТА МІСЦЕ ПСИХОЛОГА У ПРОЦЕСІ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ ДО ІНТЕРНАТУ

Дитина, яка росте і виховується не в своїй сім'ї, – завжди небажане і протиприродне явище. Утримання малюка з перших тижнів життя навіть у найкомфортабельніших і психологічно сприятливих умовах, але поза контактом з матір'ю закономірно приводить у більш ніж 90 % випадків до порушень її розвитку. Діти, що виховуються в установах інтернатного типу, страждають від психічної і емоційною депривації, випробовують сенсорний голод, вони об'єднані за принципом соціально-психологічного неблагополуччя, знаходяться в соціальній ізоляції [1]. Практично всі вихованці дитячих будинків і шкіл-інтернатів перенесли психічну травму, особливо під час адаптації, яка сама по собі може мати важкі первинні та вторинні наслідки для розвитку особистості.

Проблема вступу дитини до нових умов життя – актуальна на всіх етапах розвитку суспільного виховання.

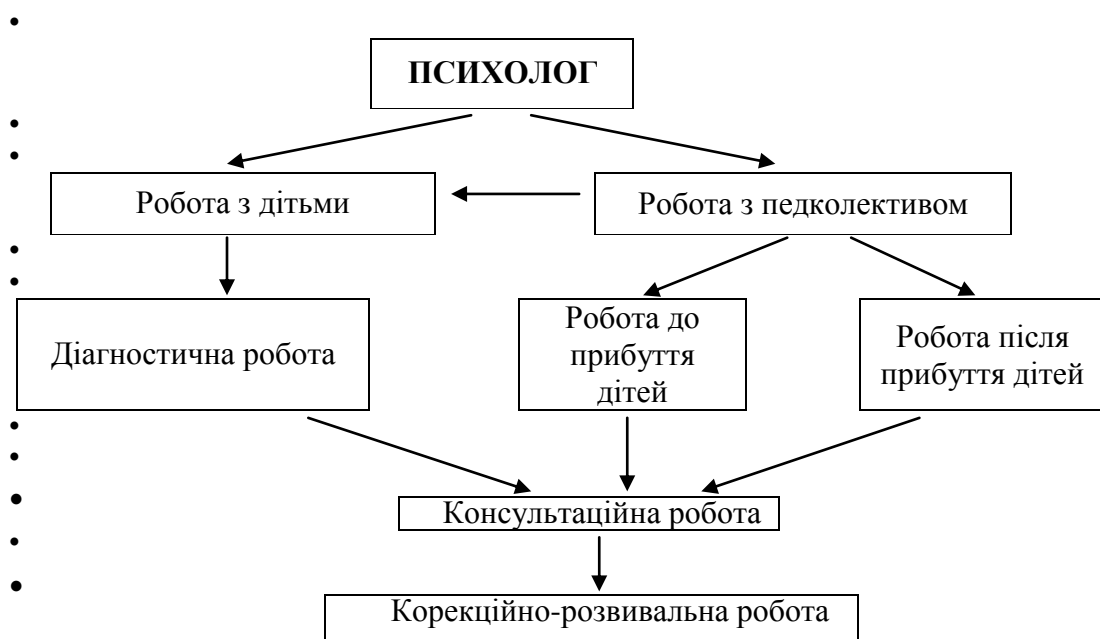
Пристосування до школи-інтернату залежить не тільки від зрілості дитини в момент її прибуття в інтернат, але й від низки зовнішніх умов, з якими пов'язане її життя:

- становище дитини в сім'ї;
- несприятливі емоційні переживання внаслідок конфліктів чи непорозумінь в сім'ї;
- неправильний стиль виховання;
- неправильне ставлення вчителів, вихователів до нових дітей;
- невідповідність між можливостями дитини і вимогами нового середовища [2].

Особливостями соціальної адаптації дітей інтернатів є:

- стан їхнього здоров'я, який безпосередньо впливає на хід адаптаційного процесу;
- психологічна і професійна підготовка педагогічного колективу до прибуття нових дітей;
- процес соціальної адаптації неоднорідний (є діти, які прибули в дитячий будинок із будинку дитини і ті, які прийшли із сімей або притулку);
- бідні соціальні емоції;
- фізичний стан дітей набагато кращий, ніж психічно-емоційний.

Робота психолога з адаптації дітей до школи-інтернату проходить у два етапи: робота з педагогами і робота безпосередньо з дітьми. Це можна зобразити у вигляді такої схеми.

Підготовча робота психолога з педагогічним колективом дитячого будинку до прибуття нових дітей повинна містити такі заходи:

- ознайомлення з медичною, психологічною, педагогічною характеристиками дітей, які прибудуть в інтернат;
- ознайомлення педагогів з особливостями розвитку дітей з психофізичними вадами, дітей-сиріт;

- ознайомлення персоналу інтернату з психологічною, педагогічною, методичною, науково-популярною літературою з проблем соціальної адаптації дітей, характеристики вікових особливостей, специфіки розвитку дітей тощо;

- проведення педради на тему: «Соціальна адаптація дітей до нових умов».

Ще до прибуття дітей психолог проводить просвітницько-консультативну роботу з педагогічним колективом. Формами роботи в цей час є: ознайомлення з документацією дитини, з показниками її здоров'я, соціальним статусом та місцем перебування до вступу в дитячий будинок.

Основні напрямки роботи психолога під час соціалізації дітей до закладу:

- ознайомлення з медичною та педагогічною документацією кожної дитини з метою визначення хронічних хвороб, відхилень у розвитку;

- спостереження за поведінкою дитини з метою з'ясування стадії адаптаційного процесу;

- виявлення рівня нервово-психічного розвитку новоприбулих дітей та індивідуальних особливостей;

- проведення консультацій для педагогів;

- робота з усунення труднощів адаптації таких дітей (з педагогами, дітьми).

Література

1. Овчарова Р.В. Практическая психология образования. – М.: «Академия», 2003.

2. Психологическое развитие воспитанников детского дома / Под ред. И.В.Дубровиной. – М., 1995.

3. Овчарова Р.В. Технологии практического психолога образования. – М., 2000.

Напрямки професійної діяльності психолога

Психодіагностика особистості та соціально-педагогічної ситуації її розвитку

Спостереження
Бесіда

Опитування експертів

Інтерв'ювання

Анкетування

Вивчення документів

Психодіагностика особистості

Соціально-психологічна діагностика.

Організація виховно-освітніх взаємодій з проблемною особистістю, яка потребує допомоги

Відносини участі

Підтримка дітей із сімей ризику

Сприяння у вирішенні проблем

Співпраця з родиною, школою і громадою

Посередництво в особистісній самореалізації

Спонування особистості до самоорганізації та самостійності

Соціально-психологічна допомога та підтримка особистості в кризових ситуаціях

Прояснення проблеми

Отреагування проблеми

Вибір програми і плану дій

Обговорення шляхів вирішення проблеми

Допомога в організації виходу з проблеми

Координація зусиль найближчого оточення особистості

Створення групи підтримки

Корекція відносин, способів соціальної дії, посередництво в творчому розвитку особистості та групи

Моделювання ситуацій для нового досвіду

Моделювання сфер успішної діяльності

Організація діалогу і співпраці
Організація мікросередовища зі зміненими відносинами
Допомога в розблокуванні позитивних емоцій
Створення та оцінка ситуацій успіху
Зміна уявлень особистості про своє «Я»
Підтримка ініціатив
Створення умов для творчості

Для виконання такого широкого кола функцій психолога необхідні різносторонні знання.

Професійні знання психолога - це відомості з загальної, соціальної психології, психології особистості, психодіагностики, вікової, педагогічної та практичної психології, інших загально і спеціальних дисциплін, що складають суть професії та визначених Державним стандартом відповідної освіти.

Можна уявити професійні знання в певній ієрархії:

теоретико-методологічні - комплексне знання про людину як істоту біологічну, соціологічну, психологічну; основні методологічні підходи та принципи дослідження психіки людини; психологічні закономірності виховання, навчання, розвитку особистості у всіх стадіях онтогенезу, вплив середовища на процеси соціалізації та індивідуалізації особистості; цілі, задачі, зміст і принципи професійної діяльності психолога освіти;

методичні - сучасні технології соціально-психологічної роботи з різними віковими групами дітей в різних соціально-педагогічних ситуаціях; практичні основи прогнозування, проектування, моделювання професійної діяльності;

прикладні - способи, прийоми, види психологічної діагностики та корекції, психологічного супроводу та консультування особистості та малої групи в педагогічному процесі.

Професійні вміння психолога - це його здатність застосовувати одержані професійні знання у своїй діяльності. Їх можна класифікувати наступним чином:

гностичні (пошук, сприйняття та відбір інформації); * проєктувальні (постановка цілей і задач, прогнозування);

конструктивні (підбір і поєднання змісту, методів і засобів);

організаторські (створення умов, що стимулюють цілеспрямоване і природозгідне зміна учнів);

комунікативні (контактність, спілкування, взаємини);

оціночні (сприйняття і критичний аналіз дій суб'єктів педагогічного процесу);

рефлексивні (самоаналіз власної особистості, діяльності та спілкування).

Розглянемо більш докладно професійні вміння педагога-психолога, що відображають специфіку його діяльності.

Комунікативні вміння:

вступати в контакти з різними людьми;

встановлювати професійні стосунки;

здійснювати індивідуальний підхід до людей зі специфічними проблемами;

співробітничати, вступати в ділові контакти;

створювати атмосферу комфортності, доброзичливості;

викликати довіру у клієнтів, брати участь у вирішенні їх проблем;

дотримуватися конфіденційності в роботі і такт;

спонукати людину до дії, творчості, прояву милосердя;

впливати на спілкування, стосунки між людьми в мікросоціумі; правильно сприймати, враховувати, реагувати на критику. Прикладні вміння:

дослідницькі - аналіз, збір, облік, обробка інформації, підготовка аналітичних матеріалів, розробка програм, підготовка анотацій, статей, доповідей;

психолого-педагогічні - аналіз соціальної ситуації розвитку дитини, її психологічних проблем, планування, прогнозування, форми і методи психологічної допомоги;

соціально-психологічні - психологічна діагностика, психологічне консультування, психотерапія та ін

Організаторські вміння:

ставити конкретні завдання, спрямовані на вирішення проблем;

організувати підопічних на їх виконання;

раціонально організувати свій робочий час;

планувати етапи і засоби діяльності;

планувати індивідуальну роботу з клієнтом;

організувати окремі види психологічної роботи, виконання програм і проектів;

визначати потреби клієнтів і допомагати їм знайти відповідні їх потребам служби;

виявляти і підтримувати корисну ініціативу, створювати умови для її реалізації;

об'єднувати людей на основі їх спільних інтересів, духовної близькості.

Аналітичні уміння:

вивчати особистість, її мікросоціум, ставити психологічний діагноз;

аналізувати конкретні життєві ситуації клієнта, передбачати і запобігати життєві кризи;

проекувати кінцевий результат професійної діяльності;

аналізувати отримані результати в зіставленні з вихідними даними, висувати нові завдання;

аналізувати недоліки своєї професійної діяльності;

аналізувати досвід і практику роботи фахівців психологічної служби освіти;

творчо переробляти необхідну інформацію;

аналізувати конкретну соціальну ситуацію, причини і витоки проблем.

Педагогічні уміння:

навчати інших мистецтву допомагати людям, прикладним умінням і навичкам;

виявляти резервні можливості особистості, відкривати позитивне в людині і організовувати процес його самопомоги;

навчати соціальним повсякденним життєвим навичкам;

стимулювати позитивні прояви, гуманність, милосердя у вчинках, поведінці людини, у ставленні до інших людей;

впливати на підопічного, групу засобами педагогічної техніки (мова, голос, жести, ораторська майстерність);

передавати клієнтові знання, отримані в процесі професійного навчання та власного досвіду;

викладати матеріал доступно, логічно, образно, виразно.

Вміння саморегуляції:

контролювати свої емоції в будь-якій ситуації; керувати своїм настроєм; пред'являти до себе підвищену вимогливість; переносити великі нервово-психічні навантаження; поступатися своїми інтересами заради інтересів підопічного; знімати психологічну напругу.

Результати багаторічних досліджень доводять (М. В. Молоканова), що успішність діяльності психолога визначається рівнем сформованих [™] комунікативних умінь: рівнем сформованих [™] антропоцентричної

спрямованості особистості; рівнем чутливості до об'єкта, процесу та результатів психологічної діяльності; рівнем сформований TM проєктивних умінь (або силою впливу на поведінку інших людей).

Уміння, як і діяльність в цілому, також можуть бути розглянуті з якісної сторони: автоматизовані, репродуктивні, пошукові і творчі.

У відповідності з рівнем сформованості професійних умінь визначається рівень професійної діяльності. Так, Н. В. Кузьміна виділяє такі рівні діяльності:

1) репродуктивний - вміння повідомляти іншим знання, якими володієш сам (проте навіть найглибші знання не є ознакою професійної кваліфікації);

2) адаптивний - досягнення нового рівня знань і умінь, що включає в себе знання не тільки предмета діяльності, а й особливостей його сприйняття і розуміння;

3) локально моделюючий знання - уміння не тільки передавати і транслювати знання стосовно конкретної аудиторії, а й конструювати їх;

4) системно моделюючий знання - володіння стратегіями формування системи знань, навичок і умінь в цілому;

5) системно моделюючий творчість - володіння стратегією формування творчої особистості, здатної до розвитку.

Можна виділити три рівні здійснення професійної діяльності психолога:

1) копіювання чужих зразків, 2) здійснення діяльності за власним поданням без урахування обставин і 3) творче здійснення діяльності, виходячи з її системного розуміння.

Професійна діяльність психолога може бути представлена у вигляді зразкової моделі.

формирования, консультирования и подготовкой административных мероприятий.

Часть психологов становятся методистами и работают в психологических центрах, при департаментах (отделах) образования. Они независимы от администрации и педколлектива, вместе со статусом психолога получают статус руководящего работника. Именно последнее вызывает настороженность школьных работников, которые сглаживают психологические проблемы и трудности, стараясь «не выносить сор из избы». Как правило, такие специалисты в основном занимаются психологическим мониторингом, аттестацией и методической подготовкой своих коллег, слабо владея технологиями профессиональной деятельности практического психолога. Неслучайно многие из них, опасаясь дисквалификации, совмещают свою основную деятельность с работой в детском саду или школе.

Таким образом, специфика функций школьного психолога делает его работу значимой и напряженной, а к его личности предъявляются повышенные требования. В силу больших социальных ожиданий практический психолог образования обязан постоянно стремиться к личностному и профессиональному росту.

Модель профессиональной деятельности педагога-психолога

При анализе такой многомерной реальности, какой является труд психолога, целесообразно исходить из трех базовых категорий психологии, имеющих для нее определяющее значение, – это деятельность, общение и личность.

Профессионально-компетентным является такой труд психолога, в котором на достаточно высоком уровне осуществляется его практическая психологическая деятельность, социально-психологическое взаимодействие, реализуется личность психолога и в котором достигаются хорошие результаты — превращение клиента из объекта помощи в субъект самопомощи.

Профессиональная деятельность практического психолога образования — это технология труда психолога; межличностное взаимодействие — климат и атмосфера этого труда; личность самого психолога — ценностные ориентации, установки, личностные смыслы, отношения и особенности.

Любая профессиональная деятельность — это процесс, имеющий определенные этапы. Она состоит из цепочки взаимосвязанных действий, которые и образуют ее структуру. Выделяют три основных компонента в структуре профессиональной деятельности: мотивационно-ориентировочное звено (ориентация в обстановке, постановка целей и задач, возникновение мотивов); исполнительское звено (реализация); контрольно-оценочное звено (результат). На первом этапе психолог формулирует психологические цели и задачи (в любом виде деятельности), на втором — подбирает необходимые социально-психологические средства для их осуществления, на третьем — анализирует и оценивает собственные действия.

Эффективность профессиональной деятельности заключается в реализации всех ее компонентов.

На каждом этапе профессиональной деятельности психологом реализуются определенные функции:

на первом этапе — диагностическая, планирования, организаторская;

на втором этапе — коммуникативная, побудительная, формирующая;

на третьем этапе — аналитическая, оценочная, координации, коррекции и совершенствования. Рассмотрим их более подробно.

Направления профессиональной деятельности психолога

Психодиагностика личности и социально-педагогической ситуации ее развития

Наблюдение
Беседа

Опрос экспертов

Интервьюирование

Анкетирование

Изучение документов

Психодиагностика личности

Социально-психологическая диагностика.

Организация воспитательно-образовательных взаимодействий с проблемной личностью, нуждающейся в помощи

Отношения участия

Поддержка детей из семей риска

Содействие в решении проблем

Сотрудничество с семьей, школой и общиной

Посредничество в личностной самореализации

Побуждение личности к самоорганизации и самостоятельности

Социально-психологическая помощь и поддержка личности в кризисных ситуациях

Прояснение проблемы

Отреагирование проблемы

Выбор программы и плана действий

Обсуждение путей решения проблемы

Помощь в организации выхода из проблемы

Координация усилий ближайшего окружения личности

Создание группы поддержки

Коррекция отношений, способов социального действия, посредничество в творческом развитии личности и группы

Моделирование ситуаций для нового опыта

Моделирование сфер успешной деятельности

Организация диалога и сотрудничества

Организация микросреды с измененными отношениями

Помощь в разблокировке позитивных эмоций

Создание и оценка ситуаций успеха

Изменение представлений личности о своем «Я»

Поддержка инициатив

Создание условий для творчества

Функции педагога-психолога:

образовательно-воспитательная — обеспечивает целенаправленное психолого-педагогическое влияние на поведение и деятельность детей и взрослых, осуществляет психологизацию педагогов и родителей, дает рекомендации по гуманизации целостного педагогического процесса, использует возможности личности ребенка как субъекта собственного развития;

диагностическая — изучает индивидуально-типологические, личностные и возрастные особенности детей и подростков, социально-психологические факторы и условия их воспитания, обучения и развития, их проблемы;

организаторская — организует общение и деятельность детей и взрослых в различных формах профессиональной деятельности (уроки психологии,

факультативы, кружки, деловые игры, коррекционно-развивающие группы, социально-психологические тренинги и консилиумы и др.), обеспечивает взаимодействие специалистов образовательного учреждения и родителей в решении психологических проблем ребенка;

прогностическая — участвует в программировании, прогнозировании и проектировании педагогического процесса, осуществляет разработку критериев его результативности в терминах развития личности его субъектов;

предупредительно-профилактическая и психотерапевтическая — учитывает и приводит в действие психологические механизмы предупреждения и преодоления негативных влияний; организует оказание психологической поддержки и психологического сопровождения личности в педагогическом процессе. По своему профессиональному назначению призван предотвратить психологическую проблему, своевременно выявить и устранить причины, порождающие ее, обеспечить профилактику отклонений в развитии и поведении детей, их общении;

организационно-коммуникативная — способствует включению добровольных помощников в социально-психологическую работу, руководит их деловыми и личностными контактами, налаживает взаимодействие в их работе с детьми, семьями.

Для выполнения такого широкого круга функций психологу необходимы разносторонние знания.

Профессиональные знания психолога — это сведения из общей, социальной психологии, психологии личности, психодиагностики, возрастной, педагогической и практической психологии, других общепрофессиональных и специальных дисциплин, составляющих суть профессии и определенных Государственным стандартом соответствующего образования.

Можно представить профессиональные знания в определенной иерархии:

теоретико-методологические — комплексное знание о человеке как биосоциопсихокосмическом существе; основные методологические подходы и принципы исследования психики человека; психологические закономерности воспитания, обучения, развития личности во всех стадиях онтогенеза, влияние среды на процессы социализации и индивидуализации личности; цели, задачи, содержание и принципы профессиональной деятельности психолога образования;

методические — современные технологии социально-психологической работы с разными возрастными группами детей в различных социально-педагогических ситуациях; практические основы прогнозирования, проектирования, моделирования профессиональной деятельности;

прикладные — способы, приемы, виды психологической диагностики и коррекции, психологического сопровождения и консультирования личности и малой группы в педагогическом процессе.

Профессиональные умения психолога — это его способность применять полученные профессиональные знания в своей деятельности. Их можно классифицировать следующим образом:

гностические (поиск, восприятие и отбор информации); *
проектировочные (постановка целей и задач, прогнозирование);

конструктивные (подбор и сочетание содержания, методов и средств);

организаторские (создание условий, стимулирующих целенаправленное и природосообразное изменение обучаемых);

коммуникативные (контактность, общение, взаимоотношения);

оценочные (восприятие и критический анализ действий субъектов педагогического процесса);

рефлексивные (самоанализ собственной личности, деятельности и общения).

Рассмотрим более подробно профессиональные умения педагога-психолога, отражающие специфику его деятельности.

Коммуникативные умения:

вступать в контакты с разными людьми;

устанавливать профессиональные отношения;

осуществлять индивидуальный подход к людям со специфическими проблемами;

сотрудничать, вступать в деловые контакты;

создавать атмосферу комфортности, доброжелательности;

вызывать доверие у клиентов, соучаствовать в решении их проблем;

соблюдать конфиденциальность в работе и такт;

побуждать человека к действию, творчеству, проявлению милосердия;

влиять на общение, отношения между людьми в микросоциуме; правильно воспринимать, учитывать, реагировать на критику. Прикладные умения:

исследовательские — анализ, сбор, учет, обработка информации, подготовка аналитических материалов, разработка программ, подготовка аннотаций, статей, докладов;

психолого-педагогические — анализ социальной ситуации развития ребенка, его психологических проблем, планирование, прогнозирование, формы и методы психологической помощи;

социально-психологические — психологическая диагностика, психологическое консультирование, психотерапия и др.

Организаторские умения:

ставить конкретные задачи, направленные на решение проблем;

организовывать подопечных на их выполнение;

рационально организовывать свое рабочее время;

планировать этапы и средства деятельности;

планировать индивидуальную работу с клиентом;

организовывать отдельные виды психологической работы, выполнение программ и проектов;

определять нужды клиентов и помогать им найти соответствующие их потребностям службы;

выявлять и поддерживать полезную инициативу, создавать условия для ее реализации;

объединять людей на основе их общих интересов, духовной близости.

Аналитические умения:

изучать личность, ее микросоциум, ставить психологический диагноз;

анализировать конкретные жизненные ситуации клиента, предвидеть и предотвращать жизненные кризисы;

проектировать конечный результат профессиональной деятельности;

анализировать полученные результаты в сопоставлении с исходными данными, выдвигать новые задачи;

анализировать недостатки своей профессиональной деятельности;

анализировать опыт и практику работы специалистов психологической службы образования;

творчески перерабатывать необходимую информацию;

анализировать конкретную социальную ситуацию, причины и истоки проблем.

Педагогические умения:

обучать других искусству помогать людям, прикладным умениям и навыкам;

выявлять резервные возможности личности, открывать положительное в человеке и организовывать процесс его самопомощи;

обучать социальным повседневным жизненным навыкам;

стимулировать положительные проявления, гуманность, милосердие в поступках, поведении человека, в отношении к другим людям;

воздействовать на подопечного, группу средствами педагогической техники (речь, голос, жесты, ораторское мастерство);

передавать клиенту знания, полученные в процессе профессионального обучения и собственного опыта;

излагать материал доступно, логично, образно, выразительно.

Умения саморегуляции:

контролировать свои эмоции в любой ситуации; управлять своим настроением; предъявлять к себе повышенную требовательность; переносить большие нервно-психические нагрузки; поступаться своими интересами ради интересов подопечного; снимать психологическое напряжение.

Результаты многолетних исследований доказывают (М.В.Молоканова), что успешность деятельности психолога определяется уровнем сформированное™ коммуникативных умений: уровнем сформированное™ антропоцентрической направленности личности; уровнем чувствительности к объекту, процессу и результатам психологической деятельности; уровнем сформированное™ проективных умений (или силой воздействия на поведение других людей).

Умения, как и деятельность в целом, также могут быть рассмотрены с качественной стороны: автоматизированные, репродуктивные, поисковые и творческие.

В соответствии с уровнем сформированности профессиональных умений определяется уровень профессиональной деятельности. Так, Н.В.Кузьмина выделяет следующие уровни деятельности:

1) репродуктивный — умение сообщать другим знания, которыми владеешь сам (однако даже самые глубокие знания не являются признаком профессиональной квалификации);

2) адаптивный — достижение нового уровня знаний и умений, включающего в себя знание не только предмета деятельности, но и особенностей его восприятия и понимания;

3) локально моделирующий знания — умение не только передавать и транслировать знания применительно к конкретной аудитории, но и конструировать их;

4) системно моделирующий знания — владение стратегиями формирования системы знаний, навыков и умений в целом;

5) системно моделирующий творчество — владение стратегией формирования творческой личности, способной к развитию.

Можно выделить три уровня осуществления профессиональной деятельности психолога: 1) копирование чужих образцов, 2) осуществление деятельности по собственному представлению без учета обстоятельств и 3) творческое осуществление деятельности, исходя из ее системного понимания.

Профессиональная деятельность психолога может быть представлена в виде примерной модели. Это комплекс взаимосвязанных деятельностей, направленных на разные объекты, для осуществления которых необходимы определенные профессиональные знания, умения и навыки, а также профессионально важные качества.

формирования, консультирования и подготовкой административных мероприятий.

Часть психологов становятся методистами и работают в психологических центрах, при департаментах (отделах) образования. Они независимы от администрации и педколлектива, вместе со статусом психолога получают статус руководящего работника. Именно последнее вызывает настороженность школьных работников, которые сглаживают психологические проблемы и трудности, стараясь «не выносить сор из избы». Как правило, такие специалисты в основном занимаются психологическим мониторингом, аттестацией и методической подготовкой своих коллег, слабо владея технологиями профессиональной деятельности практического психолога. Неслучайно многие из них, опасаясь дисквалификации, совмещают свою основную деятельность с работой в детском саду или школе.

Таким образом, специфика функций школьного психолога делает его работу значимой и напряженной, а к его личности предъявляются повышенные требования. В силу больших социальных ожиданий практический психолог образования обязан постоянно стремиться к личностному и профессиональному росту.

1.2.3. Модель профессиональной деятельности педагога-психолога

При анализе такой многомерной реальности, какой является труд психолога, целесообразно исходить из трех базовых категорий психологии,

имеющих для нее определяющее значение, — это деятельность, общение и личность.

Профессионально-компетентным является такой труд психолога, в котором на достаточно высоком уровне осуществляется его практическая психологическая деятельность, социально-психологическое взаимодействие, реализуется личность психолога и в котором достигаются хорошие результаты — превращение клиента из объекта помощи в субъект самопомощи.

Профессиональная деятельность практического психолога образования — это технология труда психолога; межличностное взаимодействие — климат и атмосфера этого труда; личность самого психолога — ценностные ориентации, установки, личностные смыслы, отношения и особенности.

Любая профессиональная деятельность — это процесс, имеющий **определенные** этапы. Она состоит из цепочки взаимосвязанных **действий**, которые и образуют ее структуру. Выделяют три основных компонента в *структуре профессиональной деятельности*: мотивационно-ориентировочное звено (ориентация в обстановке, постановка целей и задач, возникновение мотивов); исполнительское звено (реализация); контрольно-оценочное звено (результат). На первом этапе психолог формулирует психологические цели и задачи (в любом виде деятельности), на втором — подбирает необходимые социально-психологические средства для их осуществления, на третьем — анализирует и оценивает собственные действия.

Эффективность профессиональной деятельности заключается в реализации всех ее компонентов.

На каждом этапе профессиональной деятельности психологом реализуются определенные функции: диагностическая, планирования, организаторская (первый этап); коммуникативная, побу-

Направления профессиональной деятельности психолога

Психодиагностика личности и социально-педагогической ситуации ее развития	Организация воспитательно-образовательных взаимодействий с проблемной личностью, нуждающейся в помощи
Наблюдение Беседа Опрос экспертов	Отношения участия Поддержка детей из семей риска Содействие в решении проблем

<p>Интервьюирование</p> <p>Анкетирование</p> <p>Изучение документов</p> <p>Психодиагностика личности</p> <p>Социально-психологическая диагностика</p>	<p>Сотрудничество с семьей, школой и общиной</p> <p>Посредничество в личностной самореализации</p> <p>Побуждение личности к самоорганизации и самостоятельности</p>
<p>Социально-психологическая помощь и поддержка личности в кризисных ситуациях</p>	<p>Коррекция отношений, способов социального действия, в посредничество в творческом развитии личности и группы</p>
<p>Прояснение проблемы</p> <p>Отреагирование проблемы</p> <p>Выбор программы и плана действий</p> <p>Обсуждение путей решения проблемы</p> <p>Помощь в организации выхода из проблемы</p> <p>Координация усилий ближайшего окружения личности</p> <p>Издание группы поддержки</p>	<p>Моделирование ситуаций для нового опыта</p> <p>Моделирование сфер успешной деятельности</p> <p>Организация диалога и сотрудничества</p> <p>Организация микросреды с измененными отношениями</p> <p>Помощь в разблокировке позитивных эмоций</p> <p>Создание и оценка ситуаций успеха</p> <p>Изменение представлений личности о своем «Я»</p> <p>Поддержка инициатив</p> <p>Создание условий для творчества</p>

Ч.

дательная, формирующая (второй этап); аналитическая, оценочная, координации, коррекции и совершенствования (третий этап). Рассмотрим их более подробно. **Функции педагога-психолога:**

образовательно-воспитательная — обеспечивает целенаправленное психолого-педагогическое влияние на поведение и деятельность детей и взрослых, осуществляет психологизацию педагогов и родителей, дает рекомендации по гуманизации целостного педагогического процесса, использует возможности личности ребенка как субъекта собственного развития;

диагностическая — изучает индивидуально-типологические, личностные и возрастные особенности детей и подростков, социально-психологические факторы и условия их воспитания, обучения и развития, их проблемы;

организаторская — организует общение и деятельность детей и взрослых в различных формах профессиональной деятельности (уроки психологии, факультативы, кружки, деловые игры, кор-рекционно-развивающие группы, социально-психологические тренинги и консилиумы и др.), обеспечивает взаимодействие специалистов образовательного учреждения и родителей в решении психологических проблем ребенка;

прогностическая — участвует в программировании, прогнозировании и проектировании педагогического процесса, осуществляет разработку критериев его результативности в терминах развития личности его субъектов;

предупредительно-профилактическая и психотерапевтическая — учитывает и приводит в действие психологические механизмы предупреждения и преодоления негативных влияний; организует оказание психологической поддержки и психологического сопровождения личности в педагогическом процессе. По своему профессиональному назначению призван предотвратить психологическую проблему, своевременно выявить и устранить причины, порождающие ее, обеспечить профилактику отклонений в развитии и поведении детей, их общении;

организационно-коммуникативная — способствует включению добровольных помощников в социально-психологическую работу, руководит их деловыми и личностными контактами, налаживает взаимодействие в их работе с детьми, семьями.

Для выполнения такого широкого круга функций психологу необходимы разносторонние знания.

Профессиональные знания психолога — это сведения из общей, **социальной** психологии, психологии личности, психодиагностики, **возрастной**, педагогической и практической психологии, других **общепрофессиональных** и специальных дисциплин, составляющих суть

профессии и определенных Государственным стандартом соответствующего образования.

Можно представить профессиональные знания в определенной иерархии:

теоретико-методологические — комплексное знание о человеке как биосоциопсихокосмическом существе; основные методологические подходы и принципы исследования психики человека; психологические закономерности воспитания, обучения, развития личности во всех стадиях онтогенеза, влияние среды на процессы социализации и индивидуализации личности; цели, задачи, содержание и принципы профессиональной деятельности психолога образования;

методические — современные технологии социально-психологической работы с разными возрастными группами детей в различных социально-педагогических ситуациях; практические основы прогнозирования, проектирования, моделирования профессиональной деятельности;

прикладные — способы, приемы, виды психологической диагностики и коррекции, психологического сопровождения и консультирования личности и малой группы в педагогическом процессе.

Профессиональные умения психолога — это его способность применять полученные профессиональные знания в своей деятельности. Их можно классифицировать следующим образом:

гностические (поиск, восприятие и отбор информации); *
проектировочные (постановка целей и задач, прогнозирование);

конструктивные (подбор и сочетание содержания, методов и средств);

организаторские (создание условий, стимулирующих целенаправленное и природосообразное изменение обучаемых);

коммуникативные (контактность, общение, взаимоотношения);

оценочные (восприятие и критический анализ действий субъектов педагогического процесса);

рефлексивные (самоанализ собственной личности, деятельности и общения).

Рассмотрим более подробно профессиональные умения педагога-психолога, отражающие специфику его деятельности.

Коммуникативные умения:

вступать в контакты с разными людьми;

устанавливать профессиональные отношения;

осуществлять индивидуальный подход к людям со специфическими проблемами;

сотрудничать, вступать в деловые контакты;

создавать атмосферу комфортности, доброжелательности;
вызывать доверие у клиентов, соучаствовать в решении их проблем;
соблюдать конфиденциальность в работе и такт;
побуждать человека к действию, творчеству, проявлению милосердия;
влиять на общение, отношения между людьми в микросоциуме;
правильно воспринимать, учитывать, реагировать на критику. **Прикладные умения:**

исследовательские — анализ, сбор, учет, обработка информации, подготовка аналитических материалов, разработка программ, подготовка аннотаций, статей, докладов;

психолого-педагогические — анализ социальной ситуации развития ребенка, его психологических проблем, планирование, прогнозирование, формы и методы психологической помощи;

социально-психологические — психологическая диагностика, психологическое консультирование, психотерапия и др.

Организаторские умения:

ставить конкретные задачи, направленные на решение проблем;

организовывать подопечных на их выполнение;

рационально организовывать свое рабочее время;

планировать этапы и средства деятельности;

планировать индивидуальную работу с клиентом;

организовывать отдельные виды психологической работы, выполнение программ и проектов;

определять нужды клиентов и помогать им найти соответствующие их потребностям службы;

выявлять и поддерживать полезную инициативу, создавать условия для ее реализации;

объединять людей на основе их общих интересов, духовной близости.

Аналитические умения:

изучать личность, ее микросоциум, ставить психологический диагноз;

анализировать конкретные жизненные ситуации клиента, предвидеть и предотвращать жизненные кризисы;

проектировать конечный результат профессиональной деятельности;

анализировать полученные результаты в сопоставлении с исходными данными, выдвигать новые задачи;

анализировать недостатки своей профессиональной деятельности;

анализировать опыт и практику работы специалистов психологической службы образования;

творчески перерабатывать необходимую информацию;

анализировать конкретную социальную ситуацию, причины и истоки проблем.

Педагогические умения:

обучать других искусству помогать людям, прикладным умениям и навыкам;

выявлять резервные возможности личности, открывать положительное в человеке и организовывать процесс его самопомощи;

обучать социальным повседневным жизненным навыкам;

стимулировать положительные проявления, гуманность, милосердие в поступках, поведении человека, в отношении к другим людям;

воздействовать на подопечного, группу средствами педагогической техники (речь, голос, жесты, ораторское мастерство);

передавать клиенту знания, полученные в процессе профессионального обучения и собственного опыта;

излагать материал доступно, логично, образно, выразительно.

Умения саморегуляции:

контролировать свои эмоции в любой ситуации; управлять своим настроением; предъявлять к себе повышенную требовательность; переносить большие нервно-психические нагрузки; поступаться своими интересами ради интересов подопечного; снимать психологическое напряжение.

Результаты многолетних исследований доказывают (М.В.Мо-локанова), что успешность деятельности психолога определяется уровнем сформированное™ коммуникативных умений: уровнем сформированное™ антропоцентрической направленности личности; уровнем чувствительности к объекту, процессу и результатам психологической деятельности; уровнем сформированное™ проективных умений (или силой воздействия на поведение других людей).

Умения, как и деятельность в целом, также могут быть рассмотрены с качественной стороны: автоматизированные, репродуктивные, поисковые и творческие.

В соответствии с уровнем сформированное™ профессиональных умений определяется уровень профессиональной деятельности. Так, Н.В.Кузьмина выделяет следующие уровни деятельности:

1)репродуктивный — умение сообщать другим знания, которыми владеешь сам (однако даже самые глубокие знания не являются признаком профессиональной квалификации);

2)адаптивный — достижение нового уровня знаний и умений, включающего в себя знание не только предмета деятельно-Иш, но и особенностей его восприятия и понимания;

3) локально моделирующий знания — умение не только передавать и транслировать знания применительно к конкретной аудитории, но и конструировать их;

4) системно моделирующий знания — владение стратегиями формирования системы знаний, навыков и умений в целом;

5) системно моделирующий творчество — владение стратегией формирования творческой личности, способной к развитию.

Можно выделить три уровня осуществления профессиональной деятельности психолога: 1) копирование чужих образцов, 2) осуществление деятельности по собственному представлению без учета обстоятельств и 3) творческое осуществление деятельности, исходя из ее системного понимания.

Профессиональная деятельность психолога может быть представлена в виде *примерной модели*. Это комплекс взаимосвязанных деятельности, направленных на разные объекты, для осуществления которых необходимы

Модель профессиональной деятельности

Компоненты модели	Направленность деятельности			
	на себя	на детей	на взрослых	на процесс
1	2	3	4	5
Х я Г и Л 5 аХ 1 о и о •в- о С	Индивидуальные психофизиологические особенности Способности Возможности Потребности и способы их реализации Сильные стороны личности Недостатки и способы их компенсации Личностные проблемы и способы их решения	Возрастные и типологические особенности Динамика развития личности в онтогенезе Соотношение воспитания, обучения и развития Возрастная норма и отклонения в психосоциальном и личностном развитии Особенности детского коллектива и малой группы Ребенок как субъект воспитания и	Психология личности Клиентоцентрированное консультирование Психология профессиональной деятельности Психопедагогика Социальная психология Психология семьи Тендерная психология Семейная педагогика Семейная психотерапия Психология общения	Психопедагогика Педагогическая психология Возрастная психология Социальная психология Дифференциальная психология Психология трудного детства Психология девиантного поведения Специальная психология Социально-психологические технологии Психопедаго-

определенные профессиональные знания, умения и навыки, а также профессионально важные качества.

Окончание

1	2	3	4	5
«и и стз X О и и •В- с р—■	эмоциональ- ных состояний Самомобилиза- ция психиче- ских функций (память, внима- ние, мышле- ние, воля) Самоконтроль Поиск и ана- лиз професси- ональной инфор- мации Самообразова- ние Самосовер- шенствование	дагогическая диагностика Психопрофи- лактика Возрастно-ин- дивидуальное консультирова- ние Социальная фасилитация Психологиче- ская поддержка и сопровожде- ние Обучение Воспитание	Посредниче- ство Дипломатия Консультиро- вание Обучение Суггестия Психотерапия Реабилитация	Рефлексия Проблематиза- ция Целеполагание Планирование Социально-пе- дагогическое прогнозировани- е Организация Професси- ональное взаи- модействие Моделирова- ние Реализация Документиро- вание
- сз ано Б В и Х я т О а о Х и и •В" о	Интеллекту- альность (любо- знательность, логичность и практичность ума, рефлексив- ность) Социабель- ность (потреб- ность в социаль- ных контактах и одобрении, коммуника- бельность) Потребность в достижениях и самокритич- ность Эмоциональ- ная	Аффилиация Любовь и эм- патия по отно- шению к детям Доброжела- тельность Вниматель- ность Наблюда- тельность Терпимость и терпеливость Настойчивость Сдержанность Тактичность Педагогиче- ская интуиция Педагогиче- ский оптимизм	Дипломатич- ность Эмпатия по от- ношению к взрослым Самооблада- ние Дружелюбие Морально- нравственная устойчивость Эрудирован- ность Компетент- ность Культурная эмпатия Аутентичность Искренность Открытость к	Критичность и независимость мышления Здравомыслие Восприимчи- вость Чувство новизны Нестандарт- ность, креатив- ность Способность выполнять раз- нообразную работу Легкая пере- ключаемость Устойчивость к монотонии Аккуратность и